

Försvarsministern som försvarade sin ståndpunkt

- en analys av försvarsminister Mikael Odénbergs avgång

Victor Erliksson
John Sahlin

Abstract

Political exit from governments is an unusual phenomenon within Swedish politics. The purpose of this essay is, from an ethical perspective, to particularize, understand and analyze the actions of the Swedish minister of defence, Mikael Odenberg, in his decision to exit the government in September 2007. We will put light on the ethical conflict Odenberg apprehended, the courses of actions and finally his ability to solve the ethical dilemma. The conclusion is that the case of Odenberg involves several dimensions of the conflict, associated with a succession of different loyalties. Odenberg were in two minds whether to act up to his own conviction or be in sympathy with the government. After a couple of unsuccessful strategies of action, Odenberg came to an end when he did an exit during protest.

Keywords: exit, loyalty, protest, decision-making, conflicting loyalties

(9 950 words)

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Introduktion.....	1
2	Syfte och frågeställning.....	2
3	Avgränsningar	3
4	Disposition	4
5	Material	5
6	Metod	7
6.1	Coopers modell för beslutsfattande	7
7	Teori.....	10
7.1	Modern representationsteori.....	10
7.2	Rollkonflikter	10
7.3	Hirschmans tre handlingsalternativ – Lojalitet, protest och sorti.....	11
7.3.1	Protest.....	12
7.3.2	Sorti.....	13
7.4	Sjölins modell.....	14
7.5	En utveckling av Sjölins modell.....	15
7.6	Ansvarsmodeller.....	17
8	Bakgrund	19
8.1	Ny regering – ny försvarspolitik?.....	19
8.2	Övriga källor i Almedalen.....	20
8.3	Odenberg i motvind	21
8.4	Ett papper som blev droppen.....	22
8.5	Sortins efterspel.....	24
9	Analys # 1 – Etiskt problem	25
9.1	Representationsroll och rollkonflikter	25
9.2	Problemuppfattning: Processordning.....	26
9.3	Problemuppfattning: Kommunikation	27

9.4	Problemuppfattning: Vallöften.....	28
10	Analys #2 - Handlingsalternativ.....	30
10.1	Handlingsalternativ: Lojalitet.....	30
10.2	Handlingsalternativ: Protest.....	32
11	Analys #3 – Konfliktens lösning.....	34
11.1	Odenbergs slutliga val: Sorti under protest.....	34
11.2	En lösning på den etiska konflikten?	35
12	Avslutning.....	37
13	Referenser	40
13.1	Litteratur.....	40
13.2	Artiklar	40
13.3	Otryckta källor.....	41
13.4	Offentliga dokument & rapporter	41
14	Bilaga 1	43
14.1	Intervjuguide	43
14.1.1	Frågor under en samtalsintervju i Odenbergs bostad den 29 november 2007.....	43
14.1.2	Frågor via e-mail den 13 december 2007:.....	45
Figur 1	Beslutsmodell med utgångspunkt i Terry L. Coopers modell	9
Figur 2	Modell över politikeras handlingsalternativ i rolletiska konfliktdimensioner.	14
Figur 3	Modell över den komplexa lojaliteten.....	15
Figur 4	Modell över politikers handlingsalternativ i kombination med handlingsstrategier	16
Figur 5	Modell över Odenbergs valda handlingsalternativ	38

1 Inledning

1.1 Introduktion

I september 2007 deklarerade dåvarande försvarsminister Mikael Odenberg sin avgång som statsråd och förklarade sitt beslut med ett missnöje över den stundande finansplan som förevisade stora nedskärningar i försvarets budget.

Inom svensk politik är det en ovanlig företeelse att en politiker lämnar sitt uppdrag i protest mot den egna organisationen. 1999 lämnade dåvarande finansminister Erik Åsbrink regeringen i protest mot den ekonomiska politik som Göran Persson proklamerade och några år tidigare avgick Kjell-Olof Feldt med anledning av regeringskrisen 1990. För att hitta ytterligare ett tillfälle i historien är vi snart tillbaka till 1960-talet då dåvarande bistandsminister Ulla Lindström lämnade regeringen i protest mot den budgetförhandling som, enligt bistandsministern, inte prioriterade u-hjälpsanslaget i tillräckligt stor utsträckning (Sjölin 2005:157ff). Gemensamt för ovan nämnda sortier är att de illustrerar flera vanliga och grundläggande problem som förekommer i den politiska etiken. Dessa fall illustrerar två frågor som är vanligt förekommande i termer av politisk etik. Frågan om det individuella ansvaret för ett kollektivt beslut och i vilken utsträckning politikern skall agera med partlinjen trots att den går mot de egna normerna för gott och rätt handlande är intressant och relevant att undersöka närmare. (Sjölin 2005:158). Fallet Odenberg stämmer väl in på denna beskrivning och det finns flera beaktansvärda konfliktdimensioner som är värda en närmare analys. Då vi tidigare inriktat oss på ämnet Politisk etik faller vårt ämnesval än mer naturligt.

2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att ur ett etiskt perspektiv försöka beskriva, förstå och problematisera försvarsminister Mikael Odénbergs agerande under den process som föregick hans beslut att lämna rollen som statsråd i september 2007. För att konkretisera vår syfteformulering mynnar den ut i följande frågeställning:

Hur uppfattade och hanterade Mikael Odénberg de etiska problem som uppstod under försvarets budgetförhandling 2007, och hur kan vi tolka Odénbergs agerande med utgångspunkt i modern representationsteori?

3 Avgränsningar

Inom ramen för denna uppsats förhåller vi oss till fyra avgränsningar.

Den första avgränsningen innebär att vi analyserar handlingsalternativen och lösningen av problemet ur Mikael Odenbergs perspektiv. Vi kommer att beakta hur kollegor och andra förhållit sig till det etiska problemet som Odenberg stod inför men det är Odenberg som ligger i vårt fokus.

Den andra avgränsningen handlar om handlingsalternativ. Vi har begränsat oss att endast se till de alternativ som står till buds i Hirschmans representationsteori, det vill säga sorti, lojalitet och protest. Lundqvists teori om obstruktion kan vi av utrymmesskäl inte diskutera och vi finner den heller inte ha särskilt avgörande vikt i Odenbergs val.

Den tredje avgränsningen är att vi endast undersöker den försvarspolitiska konflikten. Vi tar med andra ord inte hänsyn till regeringens övriga politik och analyserar Odenbergs handlade utifrån försvaret och inte alla andra möjliga konfliktsituationer som han kan tänkas befinna sig i.

4 Disposition

Uppsatsen är indelad i 13 kapitel. Kapitel 1 - 6 innehåller inledning, syfte, avgränsningar, metodologiskt tillvägagångssätt samt det material som utgör kärnan i vår uppsats. I kapitel 7 kommer vi att presentera den representationsteori som ligger till grund för vår analys. Åttonde kapitlet beskriver den bakgrund som har stor betydelse för förståelsen av de etiska överväganden vi kommer att diskutera i kommande kapitel. I det nionde kapitlet påbörjas den första av tre analysavsnitt. Det första handlar om problemuppfattning, i kapitel 10 analyseras handlingsalternativen och den tredje delen, i kapitel 11, analyseras det slutgiltiga valet av handlingsalternativ. Vi kommer, avslutningsvis, att diskutera våra slutsatser i det tolfte kapitlet varefter våra referenser presenteras i det trettonde.

5 Material

För att kartlägga bakgrunden till fallet Odenberg har vi utarbetat vår situationsbeskrivning med en ambition om att hålla hög tillförlitlighet. Det material som utgör bakgrunden i vår uppsats är i första hand primärkällor eftersom den information som aktörerna själva förmedlar är intressantare och tillförlitligare än information som bearbetats i till exempel en nyhetsartikel, det vill säga sekundärkällor (Esaiasson 2005:308ff). När vi dessutom har till avsikt att undersöka hur Mikael Odenberg har resonerat i sitt val av handlingsalternativ är det ytterst nödvändigt att utgå från hans egen tolkning. Därför har vi bland annat tittat på den presskonferens som Mikael Odenberg respektive Fredrik Reinfeldt höll den femte september. Vi har också lyssnat på en intervju med Odenberg i Sveriges Radio P1 som sändes ungefär en månad efter Odenbergs avgång.

Vi har dock inte förbisett den stora skörd av nyhetsartiklar som publicerats under såväl Odenbergs tid som statsråd och det efterspel som följde avgången. Denna information har gett oss möjlighet att konfrontera Odenberg med det som skrivits och diskuteras i media. Detta har skett genom en samtalsintervju med Odenberg i hans bostad den 29 november 2007. Intervjun fungerar som ett komplement till övrigt material. Vi har alltså inte till avsikt att använda intervjun som ett självständigt vetenskapligt bidrag till vår forskning (Esaiasson 2005:284). Vår utgångspunkt med intervjun var att ställa korta och lättförståeliga intervjufrågor och erhålla långa intervjusvar. De flesta frågorna formulerades i deskriptiv form för att låta Odenberg själv framkalla spontana beskrivningar baserade på hans egen verklighet. Genom att ställa öppna frågor med minimal påverkan av oss kunde Odenberg utveckla det som han själv ansåg vara de viktigaste dimensionerna i en händelse (Esaiasson 2005:289ff).

Intervjun ägde rum knappt tre månader efter Odenbergs avgång varför vi måste förhålla oss till den risk att berättelsen blir efterrationaliserad eller belastad med

minnesfel. Genom att vara väl pålästa om vad Odenberg yttrat vid tidigare tillfällen och konfrontera honom med eventuella skillnader reder vi ut oklarheter (Esaiasson 2005:310). Det skall dock poängteras att vi inte upplevde någon större skillnad mellan Odenbergs tidigare framställningar och det samtal vi hade tillsammans. Huvudparten av de citat som används från intervjun (se särskilt analys del 1) finns bekräftade i andra intervjuer och artiklar. Den största förtjänsten med intervju blev precis som vi önskade, nämligen att få en tydligare bild av händelseförloppets luckor och skeden, att få våra sekundärkällor bekräftade samt konfrontera honom med frågeställningar vi, vid tillfället, inte hade svar på. De eventuella oklarheter som uppkom i samband med bearbetning av materialet löste vi genom emailkontakt med Odenberg. Frågorna som ställdes under intervjun och i email finns bifogade i Bilaga 1.

Vår teori som utgår från modern representationsteori baserat på Hirschmans eget verk och en analysmodell av beslutfattande som är vidareutvecklad med utgångspunkt i Terry J. Coopers och Mats Sjölin's sätt att använda den. Vi har även tagit del av Lennart Lundqvists verk om roller och representationsteori och Thompson bidrag till deliberationen av handlingsalternativ. Gemensamt för samtliga är att vi utgått från originalverken för att skapa ett oberoende till litteraturen (Esaiasson 2005:309).

6 Metod

Vi kommer att utgå ifrån Terry L. Coopers modell över etiskt beslutsfattande. För det första stämmer Coopers modell överens med vår egen bild av det etiska beslutsfattandet som en process i flera steg. Idén går ut på att när en politiker hanterar etiska problem i beslutsfattande så kan personens agerande delas in i olika stadier. En allmän kritik mot sådana modeller är att verkligheten aldrig är lika tydlig som den teoretiska önskebilden med effekten att de olika stegen går in i varandra. Så länge vi är medvetna om detta och den förenklade verklighet som modellen utgör är det inget större problem. Den andra anledningen är att en sådan indelning i Coopers olika steg stämmer väl ihop med den undersökning av Odenbergfallet vi vill göra, vilket gör modellen till en utmärkt kronologisk och metodologisk bas för vårt arbete.

6.1 Coopers modell för beslutsfattande

Coopers beskrivning av beslutsfattande utgår från begreppen *description* och *prescription*. Det förstnämnda handlar hur vi själva beskriver vad vi uppfattar vara ett problem eller en konflikt och med det senare hur vi efter detta tar ställning till vilka specifika åtgärder som skall tas för att lösa det. Mellan denna *problemuppfattning* och *problemlösning* sker, hos individen, en reflektion över moraliska regler och en etisk analys av handlingsalternativ (Cooper 1998:18-19). Det är denna mellanliggande struktur som Cooper genom sin modell vill komma åt och beskriva.

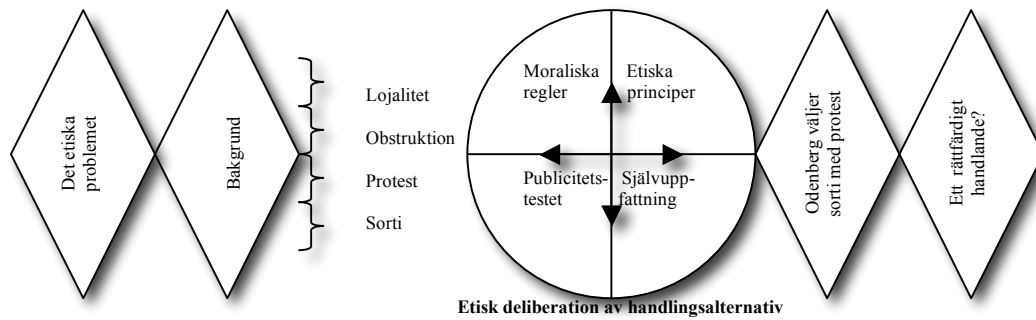
Modellen börjar med en uppfattning och sedermera en beskrivning av det etiska problemet. Cooper betonar här problemen med just uppfattningen av ett problem

då vi sällan har tillgång till idealisk information utan oftast enbart fragment och bitar av vissa händelseförlopp. Ett annat problem är att vittnesmål eller beskrivningar från personer högre upp i en organisations hierarki automatiskt tas för en sanning eller åtminstone har mera tyngd än en vanlig anställds (Cooper 1998:19-21). När vi erhållit nödvändig information och bildat oss en uppfattning om problemet blir nästa steg att identifiera den etiska dimensionen i problematiken för att kunna göra en korrekt lösning. Är det exempelvis en lojalitetskonflikt som är kärnan i problemet är det viktigt att just den konflikten löses för att undanröja den verkliga grunden till konflikten. (Cooper 1998:22-23).

Därefter utkristalliseras de olika *handlingsalternativ* som står till buds i den aktuella situationen. Dessa handlingsalternativ prövas sedan mot varandra tillsammans med olika moraliska regler och etiska principer. Ofta brukar konsekvenserna av ett handlingsalternativ förutses och försöka rättfärdigas. Vi har nu kommit in på det som kallas för *deliberation*, vilket är den komplicerade process där vi försöker bestämma oss för vilket av våra handlingsalternativ vi bör välja, i hopp om att finna en lösning på vårt problem (Cooper 1998:23-25). Man prövar varje alternativ mot *moraliska regler* för att testa deras styrka, ett annat sätt att pröva ett alternativs hållbarhet är *publicitetstestet*. Detta undersöker om handlingen håller för offentlig granskning, det vill säga samhällets normer och krav på etisk lämplighet. (Cooper:1998:26). *Självuppfattningstestet* är en vinkling av samma tema, men här prövas handlingsalternativet mot ens personliga moral. Om agerandet skulle gå emot ens egna värderingar är det inte särskilt troligt att aktören kommer att genomföra det, om den gör det kommer troligtvis ett missnöje att utbreda sig efteråt. Ibland räcker det dock inte med bara moraliska regler och tester för att finna ett tillfredsställande alternativ. Då gäller det att gå på djupet och se vilka *etiska principer* som faktiskt står på spel för att kunna finna ett alternativ som resulterar acceptabla konsekvenser, samtidigt är det nödvändigt med goda motiv till sitt beslut.

Deliberationen mynnar slutligen, efter noggrant övervägande, ut i valet av handlingsalternativ vilket sedermera är lösningen på det etiska problemet. (Cooper 1998:26-28). Det bör nämnas att etiska beslut och deliberation inte alltid har

denna medvetna och överlagda karaktär som Cooper beskriver. Under politiska processer, till exempel vid en budgetförhandling, är det dock rimligt att förutsätta att handlingar och beslut är överlagda samt resultat av någon form av medveten deliberation, istället för att man agerar på rutin eller omedvetet.

Figur 1 Beslutsmodell med utgångspunkt i Terry L. Coopers modell

Vi har valt att följa Coopers modell när vi undersöker fallet Odenberg. Först skall vi presentera en bakgrund av konflikten för att sedan, i analysens första del, försöka identifiera det eller de etiska problem som Odenberg uppfattade under försvarsbudgetprocessen. I analysens andra del skall vi sedan undersöka hur Odenberg handlade givet de handlingsalternativ som den moderna representationsteorin ger oss. I den sista och tredje analysdelen skall vi problematisera Odenbergs slutgiltiga val av handlingsalternativ och diskutera huruvida det kan ses som en lösning på den etiska konflikten.

7 Teori

7.1 Modern representationsteori

Inom den politiska etiken finns det olika sätt att se på vem eller vad som politikern representerar. Inom representationsteorin kan man tala om tre dominerande perspektiv, nämligen det bundna mandatet (eller väljarmandatet), det obundna mandatet och partimandatet (Sjölin 2005:33). Det obundna mandatet utgår från tanken om total autonomi för den folkvalda. Något förenklat utgår politikern från sin egen uppfattning om moral och etik med hänsyn till samhällsintresset, utan att ”störas” av väljare eller andra gruppers intressen. Detta synsätt kan sättas i kontrast till de andra två perspektiven som utgår från just gruppintressen. Det bundna mandatet utgår från att politikern ses som en representant för sina väljare och därmed fattar beslut å deras vägnar och ytterst också är ansvarig inför dessa. Ett problem med detta perspektiv är just hur man tolkar termen *väljarna*, väljarna från det parti man företräder, väljarna som i alla röstberättigade väljare osv. (Sjölin 2005:40-43). Om väljarmandatet utgår från väljarlojalitet så handlar partimandatet i främsta hand om partilojalitet. Detta innebär att politikern representerar partiet och dess intressen. Även detta mandat är vid närmare granskning väldigt komplext eftersom det kan tolkas på olika sätt. Ett partis politiska program kan exempelvis ses som det partiintresse politiker bör rätta sig efter medan en mer strikt tolkning av mandatet är att partiledningens åsikter bör följas i alla situationer (Sjölin 2005:46-47).

7.2 Rollkonflikter

En politiker är en innehavare av ett ämbete, en rollinnehavare, och det är inte helt ovanligt att politiker har flera olika roller, exempelvis både en viss befattning inom sitt parti, riksdagsledamot, ledamot i något utskott, och kanske till och med statsråd i regeringen. Dessa olika roller kan i sig medföra olika krav som ger upphov till rollkonflikter mellan de olika rollerna, en så kallad *interrollkonflikt*. Det kan även

uppträda konflikter inom en enskild roll beroende på de olika förväntningar från olika håll som kan finnas på en viss roll, detta kallas för *intrarollkonflikt* (Sjölin 2005:72-73). Här kan vi återknyta till de ovan nämnda representationskonflikterna, i rollen som riksdagsman kan det finnas krav, ibland oförenliga sådana, från både ditt parti, väljarna och kanske även andra intressegrupper.

Det kan även uppträda *jag-rollkonflikter*, när den personliga moralen blir oförenlig med kraven på ett visst ämbete. En alldeles särskild form av jag-rollkonflikt är *whistleblowing* som handlar om hur tjänstemannen bör agera när oegentligheter upptäcks inom den egna organisationen. Man kan då välja att vissla och göra allmänheten uppmärksam på vad som föregår (Badersten 2006:123-125). Detta handlar naturligtvis mycket om vilken representationsroll politikern anser sig företräda och vilken etisk princip som efterlevs. Om politikern ställs inför en etisk konflikt finns ett antal olika handlingsalternativ till förfogande, dessa brukar vanligtvis komprimeras till lojalitet, protest eller sorti.

7.3 Hirschmans tre handlingsalternativ – Lojalitet, protest och sorti

Upphovsrätten till de tre handlingsalternativen protest, sorti och lojalitet bör tillskrivas den amerikanska ekonomen Albert O. Hirschman. I ett pionjärverk från 70-talet om konsumenters protestmöjligheter mot företag med minskande kvalitet skapar han alternativen protest och sorti. Hirschmans definition av protest är:

Alla försök att förändra snarare än att fly från ett missförhållande, antingen genom individuella eller kollektiva framställningar till den ledning som har det direkta ansvaret, genom att appellera till högre myndigheter i avsikt att tvinga fram en förändring i företagets (eller organisationens, förf. anm.) skötsel eller genom olika slags aktioner och protester inklusive sådana, som är avsedd att mobilisera den allmänna opinionen. (Hirschman 1972:39)

Som den uppmärksamme noterar innefattar protesten i denna version ett väldigt brett spektra av aktioner. Protestalternativet har i senare verk problematiserats ytterligare genom att införa tidsperspektivet gentemot det beslut eller den process protesten riktas mot samt i vilken mån protesten yttras internt eller externt. Detta

är två faktorer som båda påverkar den etiska försvarbarheten av protesten. Sortin beskrivs av Hirschman som en typ av protest, men den yttersta formen av en sådan. Sortin innebär helt enkelt att man lämnar företaget eller organisationen på grund av den försämring som uppstått (Hirschman 1972:33).

Då huvuddelen av hans arbete av förklarliga skäl är av ekonomisk art är kopplingen till politiska sfären inte alltid närvarande i hans resonemang även om konsumenter och företag ofta kan översättas till medlemmar och organisationer. Mellan dessa båda aktörer finns dock en stor skillnad som Hirschman inte är sen att påpeka. Skillnaden mellan den lojalitet som en medlem känner för sin organisation är oftast betydligt större än vad en konsument känner för ett företag. Detta leder till olika former av protester när kvaliteten på en organisation (dess politiska program, beslutsfattandeformer etc) eller ett företags produkt försämras. För konsumenten resulterar sortin i att byta till ett nytt företag med en liknande produkt. För medlemmen i organisationen finns det lojalitetsband som är svårare att bryta varför denna istället använder sig av någon form av protest samtidigt som hon eller han stannar kvar och försöker få organisationen i rätt riktning igen (Hirschman 1972:27-28).

Lojaliteten är alltså nyckeln till att förstå komplexiteten inom dilemman av politisk art. Det är här viktigt att påpeka att Hirschman egentligen inte ser lojalitet som ett handlingsalternativ i sig, utan som den faktor som påverkar handlingsalternativen protest och sorti. Lojaliteten till organisationen gör att politikern först och främst väljer protest framför sorti. En väldigt stark lojalitet kan vid missförhållanden fördröja användandet av protesten och i vissa fall få den att utebli. I det senare fallet har lojaliteten i sig blivit ett handlingsalternativ. Protest och sorti är alltså de vägar till påverkan och förändring som politikern har när en försämring eller konflikt uppstår (jfr Hirschman 1972:87-88).

7.3.1 Protest

Protest är ett handlingsalternativ som ger möjlighet till att visa sitt missnöje för att därigenom försöka förändra de missförhållanden som aktören upplever inom organisationen. Protesten är ett tämligen komplext verktyg, först och främst kan en

skiljelinje dras mellan intern och extern protest. Med *intern* protest menas protest inom organisationen medan *extern* protest innebär att protesten är känd även utanför organisationen. Ur ett etiskt perspektiv brukar den interna protesten ofta förespråkas som ett förstahandsalternativ eftersom den ger möjlighet till förändring genom de normala handlingsvägarna inom organisationen.

Det går även göra en åtskillnad mellan protest *före* och *efter beslut*. Inom förvaltningslitteraturen är en genomgående trend att just protester före beslut, det vill säga medan det fortfarande finns möjligheter att påverka, rekommenderas, samt att protesten hålls internt (Sjölin 2005:89-90). Det skall dock påpekas att denna tolkning inte är solklar utan beror på hur man ser på politikerns representationsroll. Dennis F. Thompson skriver om publicitetstestet som etisk funktion där effekten är tvådelad. Dels bör något som är etiskt försvarbart klara av att presenteras och godtagas av allmänheten, något som också är publicitetstestets vanliga definition. Väljarna, som utgör kärnan i det demokratiska systemet, bör ges insyn i alla delar av den politiska processen. Detta inkluderar även de konflikter och åsiktsskillnader som kan uppstå. (Thompson 1987:116-122) Ur denna synvinkel kan rekommendationen av den interna protesten före beslut snarare ses som ett bevis för partimandatets starka ställning inom litteraturen än som den korrekta tolkningen.

7.3.2 Sorti

Är man inte nöjd med resultatet inom en organisation och varken ser lojalitet eller protest som ett tillfredsställande alternativ så återstår att göra sorti. Sorti är av förståeliga skäl ett betydligt mer radikalt handlingsalternativ än protest, en sista utväg skulle man kunna säga. Sorti kan ske på många olika nivåer, politikern kan exempelvis lämna en roll men samtidigt stanna inom organisationen, politikern kan även lämna den helt. Förutom att stanna kvar inom partiet kan en politiker välja att lämna det men sitta kvar i riksdagen som politisk vilde.

I Hirschmans modell presenteras två olika typer av sorti, *tyst sorti* eller *sorti under protest* (Barry 1974:90ff). Den högljudda sortin är naturligtvis den mest verkningsfulla men komplicerad utifrån ett etiskt perspektiv. Samtidigt som allmänheten görs uppmärksam på anledningen till avhoppet riskerar politiker att skada organisationen som lämnas. Däremot kan sådana protester vara enda möjligheten att, med sin sorti, påverka organisationens framtida agerande eftersom allmänhetens ljus riktats mot den.

7.4 Sjölin's modell

Hirschmans modell kan dock göras mer anpassningsbar och mindre stel om man likt Sjölin kombinerar hans tre handlingsalternativ med tre etiska handlingsstrategier. En aktör kan välja en undvikandestrategi och försöka undgå att ta ställning till konflikten, Aktören kan också välja en dominansstrategi och tydligt ta ställning och göra ett val. Ett tredje alternativ är en balansstrategi, där aktören exempelvis sänker sina krav och på så sätt kan komma fram till en kompromiss mellan motstridiga värden eller valmöjligheter (Sjölin 2005:104ff).

	Balansstrategi	Dominansstrategi	Undvikandestrategi
Lojalitet	Konsensus	Underordning	Politisk snuva
Protest	(X)	Protest	X
Sorti	X	Sorti under protest	Tyst sorti

Figur 2 Modell¹ över politikers handlingsalternativ i rolletiska konfliktdimensioner

Problemet med Sjölin's modell är att den är statisk, det går exempelvis inte att kombinera olika handlingsalternativ utan att i så fall växla mellan olika handlingsstrategier. I en förhandling där konsensus är målet, det vill säga en balansstrategi, kan vi tänka oss att man använder sig av vissa typer av protester för att påverka, vilket då genast gör det till en dominansstrategi. Verkligheten är helt enkelt mer komplex än Sjölin's modell. Naturligtvis är inte Sjölin omedveten om detta och nämner själv det faktum att förhandlad konsensus kan innehålla protester även ur ett balansperspektiv som ett led att uppnå en kompromiss (Sjölin 2005:110). En intern protest före ett beslut bör följaktligen kunna ses som en accepterat led i skapandet av en förhandlad konsensus inom ramen för en balansstrategi, eller åtminstone i gränslandet mellan ett balans- och dominansperspektiv. Faktum är att förhandlingen i sig, exempelvis mellan en minister och statsminister, kan ta formen som ett utbyte av mindre eller större protester från vardera sida mot den andres hållning till dess att man nått fram till konsensus. En förhandling skulle då kunna ses som en protestväg inom balansstrategin.

¹ X innebär att kombinationen inte är teoretiskt möjlig. Parantes indikerar att alternativet är flexibelt. Med utgångspunkt i Sjölin 2005:9

Ett annat problem är användandet av politisk snuva som ett uttryck för lojalitet i en undvikandestrategi. Att inte delta vid ett politiskt beslut, exempelvis utebli från en votering i riksdagen eller rösta blankt bör också kunna ses och tolkas som en form av protest. Utifrån ett strikt partimandat bör exempelvis allt som inte är ett direkt medhållande av partilinjen vara en protest. Beslutet om att undvika bör dessutom komma som en reaktion på en diskussion eller förhandling där man misslyckats nå en, för medlemmen, rimlig kompromiss. Att undvika i det här fallet handlar ju om att undvika att vara närvarande när beslutet fattas, vilket inte utesluter tidigare försök till påverkan. Det är snarare väldigt otänkbart att föreställa sig en politiker som inte till en viss grad, i ett tidigt skede, propagerar för sin sak. Det verkar helt enkelt finnas en slags gråzon, dels mellan balansstrategin och dominansstrategin, och dels mellan balansstrategin och undvikandestrategin.

7.5 En utveckling av Sjölin's modell

Handlingsalternativet lojalitet är som vi tidigare konstaterat ett väldigt komplext begrepp som kan tolkas väldigt olika beroende på vilket representationshållning man har. En syn på lojalitet utifrån partiprincipen gör exempelvis underordning vid ett beslut till ett acceptabelt handlingsalternativ vilket knappast är fallet om vi utgår från det bundna mandatet (Sjölin 2005:110) Om vi jämför de tre olika lojalitetsalternativen i Sjölin's modell med dem i den politisketiska litteraturen tre vanliga representationstolkningarna partimandatet, väljarmandatet och det obundna mandatet för att se vilka alternativ som är acceptabla utifrån respektive tolkning kan vi presentera följande modell:

	Underordning	Konsensus	Politisk snuva
Partimandat	O	O	X
Väljarmandat	X	O	X
Obundet mandat	X	O	(X)

Figur 3 Modell² över den komplexa lojaliteten

² X innebär att kombinationen inte är teoretiskt möjlig. Parantes indikerar att alternativet är flexibelt.

I den strikta tolkningen av partimandatet är underordning det naturliga valet vid meningsskiljaktigheter mellan en medlem och organisationens ledning, detta utesluter dock inte att man skall kunna nå fram till en konsensuslösning. I en mildare tolkning av partimandatet där partiledningen inte ses som oresonliga despoter så är det rimligt att anta att man åtminstone i ett inledningsskede försöker nå en konsensuslösning, om detta inte fungerar så underordnar man sig. Anser man sig representera väljarna är en kompromisslösning en avsevärt bättre lösning än underordning.

Politisk snuva är inget alternativ eftersom uteblivet ställningstagande skulle vara ett definitivt svek mot väljarna. När det gäller det obundna mandatet är politisk snuva möjligen ett alternativ då det är det personliga samvetet man går emot och ytterst en själv som man står till svars inför. Även här söker man dock i första hand en konsensuslösning. Vi kan därmed se att samtliga representationstolkningar förespråkar eller delvis förespråkar konsensuslösningar. Balansstrategin bör då vara den strategi som lojalitetskonflikter vanligen utgår ifrån. Om diskussioner med inblandade parter inte visar att konsensus är nära kan aktören välja mellan underordning och politisk snuva. Protest kan också vara en metod, om intern protest före beslut inte ger önskvärt resultat kan protesten riktas externt eller efter beslut. Detta bör tolkas som en renodlad dominansstrategi.

	Dominansstrategi	Balanserad dominansstrategi	Balansstrategi	Balanserad undvikandestrategi	Undvikandestrategi
Lojalitet	Underordning	Diskussion	Konsensus	Diskussion	Politisk snuva
Protest	Extern protest före och efter beslut, intern protest efter beslut	Intern protest före beslut	Förhandling	(Intern protest före beslut)	(Politisk snuva)
Sorti	Sorti under protest		X		Tyst sorti

Figur 4 Modell³ över politikers handlingsalternativ i kombination med handlingsstrategier

³ X innebär att kombinationen inte är teoretiskt möjlig. Grå ruta innebär att kombination inte är möjlig då dubbla gränssalternativ inte finns. Parantes indikerar att alternativet är flexibelt.

För tydlighetens skull benämner vi gråzonen mellan dominansstrategin och balansstrategin för en balanserad dominansstrategi. Gråzonen mellan balansstrategin och undvikandestrategin bör då följaktligen kallas för en balanserad undvikandestrategi. Problemet med en sådan termologi är att handlingsalternativen i de båda namngivna gråzonerna är identiska och att skillnaderna i en persons agerande endast kan göras gällande då vi tydligt vet den egentliga intentionen eller då personen vid ett senare skede tvingas byta till en renodlad strategi.

7.6 Ansvarsmodeller

Ett beslut som tas i de högre nivåerna av en organisation grundar sig ofta på segdragna och långa förhandlingar där de olika parterna får både ge och ta för att sakta närma sig en gemensam lösning av ett problem. (Segerpalm 2003:20). I litteraturen diskuteras "problemet med många händer" vilket kretsar kring problematiken om vem som skall tillskrivas ansvaret för ett specifikt beslut. Att utkräva ansvaret bland statsråden i en regering blir något enklare jämfört med ledamöterna riksdagen, just i bemärkelsen att det är färre personer som kan tillskrivas ansvar, likväl är det en komplex fråga som löses beroende på vilken ansvarighetsmodell som tillämpas (Lundqvist 1988:150ff).

I den *hierarkiska modellen* ses den formella chefen, statsministern, snarare bära ett symboliskt ansvar eftersom den demokratiska uppfattningen om politiskt beslutsfattande vilar på relationen mellan väljare och folkvalda. Modellen tar alltså inte hänsyn till de många händerna i politiken (Lundqvist 1988:152).

Den *kollektiva modellen* bygger på en organisation där beslutsfattandet bedrivs under en gemensam process varpå även ansvaret faller på det kollektiv som deltar i beslutet. Även när det gäller den kollektiva modellen går det att invända mot modellen ur en demokratisk synvinkel. Vare sig om ansvaret ses som ett organisatoriskt subjekt eller bland individerna i kollektivet är det svårt att utkräva ansvar för politiska beslut (Sjölin 2005:59-60).

Den sista modellen, *personansvarighetsmodellen*, kan uppfattas som en lösning av de problem som uppstår i föregående modeller. Syftet är att tillskriva enskilda

individer ansvaret samtidigt som det kollektiva moraliska ansvaret beaktas. Idéen är att noga kartlägga varje deltagande individs roll i beslutsfattandet utifrån tre krav; *insiktskravet*, *kausalitetskravet* och *autonomikravet* (Lundqvist 1988:96).

Insiktskravet värderar huruvida aktören förstår vad ett etiskt förhållningssätt innebär, om vad ont och gott, rätt och orätt och dess konsekvenser. Det skall dock poängteras att om en aktör saknar insikt på grund av att denne har försummat att ta till sig information ändå bär ansvaret och inte kan skylla på förlorad insikt vid en konfrontation (Lundqvist 1988:143). Kausalitetskravet innebär att aktören utfört en viss handling eller vidtagit en handling som resulterat i en särskild effekt av processen och därmed kan värderas. Avslutningsvis är autonomikravet ett sätt att bedöma i vilken utsträckning aktören har haft möjlighet att handla annorlunda (Sjölin 2005:60).

8 Bakgrund⁴

8.1 Ny regering – ny försvarspolitik?

Inför riksdagsvalet 2006 antog de samarbetande partierna i Allians för Sverige ett gemensamt valmanifest. Valmanifestet bottnar i de olika arbetsgruppernas slutrapporter och överenskommelser såsom den huvudskaliga kärnan i Alliansens ekonomiska politik, Bankerydsöverenskommelsen från 2005. ("Program för arbete..." 2005). Manifestet presenterades den 23 augusti 2006 men redan i januari samma år presenterades slutrapporten *Sveriges nordiska, europeiska och globala engagemang i en föränderlig värld* där ståndpunkter för Sveriges utrike- och säkerhetspolitik tydliggjordes. I avsnittet för Säkerhetspolitikens grunder finns följande att läsa: "*De kraftiga nedskärningarna inom svenskt försvar skadar emellertid vår långsiktiga trovärdighet inom säkerhetspolitiken.*" ("Sveriges nordiska..." 2006:29). Alliansen sammanfattar sina mål varav ett säger: "*Alliansen anser att Sveriges försvarsbudget måste vara tillräckligt stor för att försvaret skall kunna lösa både nationella och internationella uppgifter.*" (Sveriges nordiska..." 2006:29). I valmanifestet som presenterades ungefär åtta månader senare konkretiseras målet ytterligare genom att till exempel presentera en målsättning om att Sverige skall ha 2 000 män och kvinnor i utlandstjänst i syfte att ta ett större ansvar i fredsbevarande operationer. Även i valmanifestet pekar Alliansen på en kraftfull försvarsbudget. "*Det kräver en reell kapacitet samt en försvarsbudget som rymmer både nationella och internationella uppgifter.*" (Fler i arbete... 2006:29).

En av de viktigaste frågorna för Alliansen inför valet var hur det skulle skapas fler jobb, en av åtgärderna som sedan realiserades var jobbvadraget som genererade

⁴ Författarna vill rikta ett varmt tack till Mikael Odenberg som lät sig bli intervjuad och därmed bidra med personliga beskrivningar av händelseförloppet.

skattesänkningar på ungefär 45 miljarder kronor (Regeringsförklaringen 2006). Borg ställdes därmed inför en uppgift att göra omfördelningar och nedskärningar i statens budget för att finansiera de skatteintäkter som går förlorade. Under våren 2007 samtalar Odenberg och Reinfeldt om försvarets budget och båda är överens om att försvarsdepartementet liksom flera andra departement bör se över sina utgifter och möjligheter att minska sin budget inför kommande budgetproposition för att finansiera olika reformer. Som en konsekvens av samtalet tillsatte Odenberg en arbetsgrupp med representanter för försvars-, utrikes-, närings- och utbildningsdepartementet som skall ha avslutat arbetet den 31 mars 2008. Direktivet för gruppen var att utforma en sammanhållen försvarsstrategi med utgångspunkt i statens ambitioner och försvarsindustrins förutsättningar. Detta grova utkast utgick från nedskärningar med 350 miljoner 2008 och sedan gradvis ökande årliga nedskärningar fram till 2010. Odenberg uppfattade att detta förslag hade stöd från den ”inre kretsen” och att finansministern var nöjd med underlaget (Odenberg 071129).

8.2 Överraskningen i Almedalen

Den 13 juli höll Ander Borg ett tal under Almedalveckan i Visby. Det som finansministern förmedlade till publiken kom som en överraskning för såväl försvarsministern som övrig publik. Borg presenterade ett förslag som skulle innebära tioprocentiga nedskärningar av försvarsanslaget fram till år 2010. Borg uttalade sedan till TT att *”Om Sven Otto Littorin (arbetsmarknadsminister, förf. anm.) har kunnat minska arbetsmarknadsutgifterna med en tredjedel bör väl Mikael Odenberg kunna minska försvarsutgifterna med en tiondel.”* (”Utspelet splittrar moderaterna” 2007). Odenberg var dock kritisk till det sättet att resonera. Mikael Odenberg menar vidare att försvarets planering måste sättas in i ett långt tidsperspektiv. En stor del av försvarsanslaget är redan intecknat av långsiktiga beställningar. När Odenberg tillträdde som försvarsminister fanns redan ett antal projekt på skrivbordet, sådana som den socialdemokratiska regeringen inte hunnit avsluta. Odenberg jublade inte av entusiasm inför alla påbörjade projekt men ansåg att det *”Vore korkat att inte fullfölja dem och dessutom generera högre*

kostnader.” (Odenberg 071129). Det ligger i försvarets natur att projekt inbegriper stora kostnader och långa tidsperioder. Som ett svar på Borgs tal försvarades försvarsdepartementets utgifter genom att visa på möjligheter att banta anslaget för materiel men att dessa 3-4 miljarder kronor skulle omfördelas till internationella insatser. Odenberg menar att materiel och personal lever i ett slags symbiosförhållande. *”Om stora materielnedskärningar görs får de operativa effekter genom vilka förband som kan sättas upp.”* (Odenberg 071129).

8.3 Odenberg i motvind

Efter Almedalen och statsministerns semester fortsatte budgetförhandlingarna. Reinfeldt överlämnade ett förslag om försvarsbudgeten som den *”inre kretsen”*, det vill säga partiledarna, diskuterat men poängterar i samma andetag att den är sannolikt att ett av de fyra partierna kommer motsäga säga ett materielprojekt. Odenberg var redan inställd på det men ville försäkra sig om att storleksordningen inte skulle komma att förändras för de övriga projekten. Inte särskilt förvånande motsatte sig detta parti projektet men budgeten låg fortfarande i nivå med Odenbergs önskade storleksordning. Det var de specificerade årligen ökade nedskärningarna man sedan skulle komma att finna i finansplanen på 350 miljoner kronor år 2008, 620 miljoner kronor år 2009 och 980 miljoner kronor år 2010 (Budgetprop... 2007:6-7). Vid denna stund, inför partiledarnas budgetförhandling på Harpsund den 24-25 augusti, trodde Odenberg att alla var överens om processordningen och försvarets anslag (Odenberg 071129).

Odenberg har stundtals arbetat i uppförsbacke mot övriga regeringen, i synnerhet när det gäller moderniseringen av JAS och Visbykorvetternas utbyggnad med luftvärnsrobotar. Riksdagen hade tidigare gett klartecken till att modernisera JAS 39 Gripen. Det handlade om att uppgradera 31 äldre plan till den modernare version som är kompatibel med Natos teknik, kostnader som beräknas uppgå till 4 miljarder kronor. (*”Jas moderniseras”* 2007). Det som är intressant i beredningen av JAS är att regeringen, med Borg och Reinfeldt i spetsen, inte velat bereda

frågan förrän Odenberg uppvisat ett förslag till budgetbesparing. Han medger att regeringen gav honom ett slags ultimatum och att det:

Möjligen fanns en och annan strateg inom partiet som ville slå fast de nya moderaterna. Det kunde anses vara taktiskt när stora försvarspolitiska förändringar görs i ett försvarsvänligt parti. Partiet bekräftar därmed att det är fråga om ett nytt parti. (Odenberg 2007:1129).

Odenbergs försök att gå finansdepartementet till mötes genom en egen besparingskalkyl som också innehöll omstruktureringar från materiel till internationella insatser var uppenbarligen inte tillräckliga för *”finansen”*. Odenberg resonerar kring varför:

Anledningen är helt enkelt att finansen var i behov av snabba pengar för att kunna finansiera det andra steget i jobbvadraget. Det fanns inte tid att vänta på omstruktureringar som skulle ge pengar om ett antal år, de behövdes direkt. (ibid).

Överbefälhavare Håkan Syrén är överens med Odenberg om de konsekvenser ett minskat anslag med 10 procent skulle få och riktar hård kritik i sitt veckobrev: *”Att en årlig anslagsminskning på flera miljarder skulle få dramatiska konsekvenser är helt klart.”* (Överbefälhavarens... 070724). Reaktionerna från de fyra partiledarna efter Borgs tal i Almedalen var lågmälda och anledningen är troligtvis främst att regeringen hade semester. Två veckor efter talet trädde Reinfeldt fram men meddelade endast att han skulle återkomma till diskussionen i augusti. (”Försvar på semester” 2007) Lars Leijonborg, som under juli var den enda partiledaren i tjänst, meddelade på en pressträff att Borg än så länge talade för sig själv (Nilsson 2007). I augusti uttalade sig Maud Olofsson som förklarar att försvarets budget måste fastställas av en noggrannare analys; *”Man måste ha ett bra underlag för att fatta beslut.”* (”C vill avvakta beslut om försvaret” 2007).

8.4 Ett papper som blev droppen

Fredagen den 30 augusti mottog Odenberg ett löst dokument av en av sina tjänstemän som i sin tur fått dokumentet av kollegorna i finansdepartementet. A4-

arket som tidigare inte varit känt för Odenberg innehöll ekonomiska uträkningar om försvarets budget och skulle ingå i den finansplan som några veckor senare skulle presenteras i sin helhet. Odenberg reagerade starkt över de uppgifter han fick kännedom om och kände sig överkörd eftersom det han tidigare uppfattade som en överenskommelse inte längre var en sådan. *”Nu var vi tillbaka på ruta ett igen, vad fan är detta?, tänkte jag.”* (Odenberg 071129).

Under lördagen den 31 augusti stämde Odenberg möte med Reinfeldt för att diskutera budgeten på nytt. *”Jag konfronterade Fredrik om att handlingsläget nu innebar att jag endast kunde påverka finansplanen i marginalen och han kunde bara nicka instämmande”* (Odenberg 071129). Odenberg förklarade att han inte var beredd att hantera den budget som var tillskriven honom och att alternativet var att han skulle avgå från sin statsrådspost. Reinfeldt gjorde inte något särskilt för att få honom att stanna. *”Det var knappast någon övertalningsprocess som påbörjades.”* (Odenberg 071129). Senare under lördagen, med några timmars vidare eftertanke, ringde Odenberg till Reinfeldt för att bekräfta det han tidigare sagt och reda ut eventuella oklarheter. Under samtalet meddelade Odenberg att han bestämt sig för att avgå. Reaktionen från statsministern var kall, *”Fredrik noterade detta”*, sade Odenberg i Ekots lördagsintervju (Odenberg 071006). Reinfeldt önskade att Odenberg skulle vänta några dagar för att därmed vinna tid och förbereda sig på de reaktioner som skulle uppstå. Odenberg var däremot angelägen om att lämna sin post före ett troligt mediadrev skulle starta.

Onsdagen den 5 september kallade Odenberg till presskonferensen på Rosenbad. Inför ett stort medieuppbåd berättade Odenberg om betydelsen av en försvarsbudget som kunde realisera manifestet som regeringen gick till val på. Odenberg ansåg att han inte kunde skriva under på de konsekvenser ett bantat materielanslag skulle leda till (Odenberg 070905).

8.5 Sortins efterspel

Några timmar efter Odenbergs presskonferens höll Reinfeldt en egen pressträff där det visade att han tydligt tagit parti för finansministerns politik istället:

Varenda skattekrone kan ifrågasättas när det gäller ändamål och effektivitet. Den som inte är beredd att ompröva och granska hur skattekrone används kommer aldrig att ha råd med vare sig välfärd, skattesänkningar eller infrastruktur (Reinfeldt 070905).

Efter Odenbergs avhopp dröjde det endast några veckor innan finansplanen i sin helhet presenterats. Den innehåller förändrade siffror än de som förelåg Odenbergs sorti. Besparingarna på 3-4 miljarder årligen inkluderar numera de 980 miljoner kronor som Odenberg själv gett utrymme för. Försvarets nedskärningar har med andra ord blivit ungefär 1 miljard kronor lägre. Vidare påbörjades en beredning för modernisera det så omdiskuterade Jas-projektet (Stenberg 2007).

I finansplanen som presenterades den 20 september redovisades nedskärningar som rör försvarsmateriel som Odenberg varit med att utforma, varav 350 miljoner 2008, 620 miljoner 2009 och 980 miljoner 2010. Utgifterna för försvaret beräknas under perioden totalt kunna minska med 3-4 miljarder kronor inklusive ovan nämnda besparingar (Budgetpropositionen... 2007:6-7).

9 Analys # 1 – Etiskt problem

9.1 Representationsroll och rollkonflikter

Att analysera Mikael Odenbergs representationsroll är komplicerat. På sin presskonferens angav han som ett av skälen att *”Jag vill kunna se mig själv i spegeln, och jag vill kunna se försvarsmaktens anställda i ögonen”* (Odenberg 070905). Detta skall dock inte ses som att Odenberg anser sig representera försvaret i en form av bundet mandat utan syftar istället på det egna samvetet och värderingar som inte går att förena med regeringens. Han tycker inte om när ministrarna i fråga *”sitter i knäna på sina departement”*, ett sådant fall av bundet mandat är alltså ingenting som han representerar. Däremot så anser han sig kunna motivera sin avgång utifrån alla tre representationsmodeller. Om man ställs inför en uppgift man inte tror på, som går emot ens egen övertygelse så bör man enligt det obundna mandatet följa sitt eget samvete, ansåg Odenberg. Utifrån väljarmandatet så går regeringens beslut inte i takt med valmanifestets vallöften och Odenberg kan dessutom sägas representera den verkliga partiviljan då hans krav är i enlighet med den tidigare utlagda moderata politiken (Odenberg 071129). Utifrån en sådan tolkning kan han anses representera det verkliga partimandatet och kan då sätta sig emot regeringens plötsliga riktningsförändring.

Likaså är Odenbergs problemuppfattning komplex med ett flertal olika konfliktdimensioner som vävts samman. Det är svårt att hitta ett entydigt svar. Tre tydliga och med varandra besläktade problem kan dock urskiljas, nämligen processordning, kommunikation och vallöften. Konflikter som alla i grunden bottnar i lojalitetsproblem.

9.2 Problemuppfattning: Processordning

Ett återkommande tema i Odenbergs argumentation är att processordningen har varit felaktig, det vill säga att budgetbesluten inte är tagna på korrekta grunder i rätt ordning och med rätt information. Under sin presskonferens säger han sig inte ha några problem med de specificerade nedskärningarna i materielanslagen för 2008, 2009 och 2010 med anledning av att de berör *"planerad och inte beslutad anskaffning"* samt att *"besluten inte föregriper kommande inriktningsbeslut från försvaret"* (Odenberg 070905). Det är de ospecificerade nedskärningarna som han inte kan acceptera då det inte är bestämt exakt vilka projekt och områden som berörs. En ännu större anledning är det faktum att beslutet är taget utan hänsyn till försvarsberedningens rapport av det säkerhetspolitiska läget som presenterades i början på december, samt den arbetsgrupp som i sin rapport skulle analysera försvarsindustristrategin. Odenberg ville alltså avvakta denna information och med den kännedomen först besluta om vilken inriktning försvaret skall ha och därefter ta ställning till eventuella nedskärningar och omstruktureringar. Det är inte nedskärningarna i sig som Odenberg vänder sig emot utan att nedskärningarna inte är specificerade och tagna på i hans ögon otillfredsställande information och därmed har inte heller den process som föregripit beslutet varit korrekt. I lördagsintervjun i Sveriges radio sade han:

Jag utesluter inte att det är rimligt att banta försvarsbudgeten men jag menar att det då måste göras efter en omsorgsfull säkerhetspolitisk analys och ett ställningstagande till vilka uppgifter försvaret skall utföra. Det är ju hela den processen man vänder upp och ner på och kör över, och det är egentligen, det är det som är grundanledningen till att jag inte ansåg att jag kunde fortsätta. (Odenberg 071006)

Detta understryks under vårt samtal och på frågan om vad han haft svårast att acceptera, siffrorna i sig eller processen som sådan svarar han entydigt att *"båda de sakerna sitter ihop"* (Odenberg 071129). Vad det rör sig om här är enligt vår tolkning en konflikt mellan det obundna mandatet och partimandatet, där Odenberg inte kan förena sin vilja om att avvakta de kommande utredningarna med regeringens syn på processordningen. I detta ligger också en inbäddad jag-rollkonflikt där han hävdar sin egen uppfattning framför partiprincipen. Under ett

möte med Reinfeldt. efter att han fått information om innehållet i finansplanen av sina tjänstemän, berättar han: *"Då gjorde jag klart för honom att jag inte kan acceptera en sådan arbetsordning och en sån arbetsmetodik"* (Odenberg 071129). Odenbergs personliga övertygelse står här i tydlig konflikt mot statsministerns krav. En annan tydlig konfliktdimension som hänger väl samman med det obundna mandatet och den egna uppfattningen kontra partimandatet är kommunikationen mellan de inblandade parterna i budgetförhandlingarna.

9.3 Problemuppfattning: Kommunikation

Det är tydligt att kommunikationen bitvis har varit tämligen dålig mellan de inblandade parterna. Odenberg påpekar tidigt under vårt samtal att man inte skall ha en bild av sådana budgetförhandlingar som en process med en tydlig och öppen diskussion kring frågorna och att försvarsbudgeten inte var ett undantag, utan snarare tvärtom. Odenberg förankrade även i radiointervjun månaden efter sin avgång:

Sanningen är ju det att den här diskussionen från Almedalen och framåt har ju bedrivits i en väldigt liten krets, i partiledarkretsen framförallt och med finansministern och där jag själv då varit inne väldigt perifert så det har ju inte funnits någon diskussion i regeringen. (Odenberg 071006).

Detta i kombination med den ovan nämnda processordningen har uppenbarligen spelat en stor roll i problematiken och Odenbergs uppfattande av konflikten. Han berättar under vår intervju hur denna slutenhet i förhandlingarna, med pappret om ändringarna i finansplanen som främsta exempel, bidrog till uppfattningen att *det "inte var ett seriöst förhållningssätt."* (Odenberg 071129). Även mellan departementen vekar kommunikationen haft uppenbara brister och, enligt Odenberg, inte nått upp till de demokratiska krav som önskas: *"Det är inte som fackminister möjligt att bedriva ett seriöst regeringsarbete på det här sättet, man kan inte fjärrstyra försvars- och säkerhetspolitiken ifrån ett finansdepartement."* (Odenberg 071006).

Odenberg nämner också att det existerar en stor misstänksamhet inom finansdepartementet mot just försvaret, som ett departement som slukar stora summor enbart för att försörja en inhemsk försvarsindustri (Odenberg 071129). Klart är i alla fall att den dåliga kommunikationen i förhandlingarna och mellan departementen bidragit till en känsla hos Odenberg att han motarbetades vilket också skapat en viss uppgivenhet och känsla av att inte bemötas seriöst, och därav en källa till konflikt. Detta kan illustreras med reaktionen han kände när han fick pappret med det nya innehållet i finansplanen; *"Den innehöll ju det som jag trodde att vi hade klarat av och då kände jag, jaha nu är vi tillbaks på ruta ett."* (Odenberg 071006). Det kan avslutningsvis konstateras att den dåliga kommunikationen varit signifikativ för hela budgetkonflikten. Både före, under och efter Almedalen har situationer uppstått som en följd av detta. Mest uppmärksammat blev förstås det utspel som Borg gjorde under Almedalen och som uppenbarligen inte ännu var helt förankrat i regeringen.

9.4 Problemuppfattning: Vallöften

Under vårt samtal med Odenberg framkommer det tydligt att han inte anser att vare sig Alliansen eller Moderaterna har hållit sig till sin ursprungliga policy och vallöften i frågan om försvarsbudgeten. Detta gäller både i synen på 2004 års försvarsbudget och i ambitionerna på den egna försvarsbudgeten;

Försvarsbeslutet från 2004 kritiserades samstämmigt av Alliansen för att vara underfinansierad, samtidigt så ville vi ha en högre ambition att delta med svensk trupp i internationella fredsoperationer, der var ju därför vi gick till val med ett valmanifest som visade att försvarsbudget och uppgifter måste gå bättre ihop. (Odenberg 071129).

Denna tidigare hållning som Odenberg beskriver är enligt honom som bortblåst under höstens budgetförhandlingar. Detta leder Odenberg till ett komplicerat representationsdilemma mellan det som han anser är den ursprungliga planen som presenterades för väljarna 2004 och den linje som regeringen nu antagit. I radiointervjun sade han:

En av de viktigaste sakerna var ju att vi där var väldigt angelägna om att se till att våra ekonomiskpolitiska förslag inte var luftpastejer, inte var besparingar som inte gick och genomföra. Vi var väldigt angelägna om att kvalitetssäkra och ingenting av detta fanns ju nu när det gällde försvarsbudgeten och det störde mig oerhört. (Odenberg 071006)

Försvaret var inte det enda departement som var tvunget att spara men Borgs jämförelse mellan försvarsministerns och arbetsmarknadsministerns skiljda besparingsvilja (se avsnitt 8.2) är ingenting som Odenberg anser vara rättvist. Han anknyter till tidigare vallöften och menar att Anders Borgs argument är tveksamma då alliansregeringen gått till val på att just minska arbetsmarknadsutgifterna och att utöka truppnrvaron utomlands, vilket är svårt att kombinera med de annonserade nedskärningarna. Littorins nedskärningar ingår alltså som ett led i vallöftesförverkligande medan det inte fanns några löften om nedskärningar i försvaret, tvärtom skulle man tillföra resurser för att kunna förverkliga målet om en förstorad utlandsstyrka. Odenberg tror det blir svårt att uppfylla målet om 2 000 utlandssoldater samtidigt som materielanskaffningens kostnader minskar, det får enligt honom operativa effekter på det nya insatsförsvaret, där en utökad utlandsstyrka utgör en väsentlig del (Odenberg 071129).

Konflikten kan tolkas utifrån dilemmat mellan att å ena sidan följa väljarmandatet och å andra sidan rätta in sig i ledet och följa partimandatet. Odenberg gör dock en intressant tolkning, och menar att han mycket väl kan anses representera partiet eftersom han stod för de vallöften och inriktningar som Alliansen gått till val på. I den tolkningen står Odenbergs version av partimandatet mot det strikta partimandatet som ger underordning inför partiledningen. Detta skall dock inte ses som en roll-roll konflikt där väljarnas krav står mot partiledningens utan kanske snarare en jag-rollkonflikt där de tidigare riktlinjerna, som Odenberg varit med och utformat, står mot regeringens nya direktiv.

10 Analys #2 - Handlingsalternativ

10.1 Handlingsalternativ: Lojalitet

Mikael Odenberg har haft befattningar inom Moderata samlingspartiet sedan 1972 då han blev kommunal ombudsman för Moderat ungdom och Moderata samlingspartiet i Nacka. Han har suttit som ledamot i ett flertal utskott och tilldelades efter valet 2006 rollen som statsråd och försvarsminister (Regeringens webbplats). Odenberg hade dessutom en framträdande roll i utvecklandet av de nya moderaterna och den politik som skulle komma att ingå i Alliansens politik. (Odenberg 071006). Vi talar här om ett långt och nära förhållande med Moderaterna. Något som dock skiljer Odenbergs roll från 2006 och framåt med den roll han tidigare besuttit är att han inte i samma utsträckning har ett lika tungt ansvar över politiken. Odenberg medger i vårt samtal med honom att han upplevt konfliktsituationer tidigare i den bemärkelse att han inte alltid sympatiserat med den politik som bedrivits men att han inte haft samma ansvar och därefter inte samma begäran att protestera, åtminstone inte offentligt. Det råder således inga tvivel om att Odenberg hade en stark och trogen relation till partiet.

Odenbergs tillsättande av den arbetsgrupp som fick i uppdrag att ta fram besparingsförslag visar en förståelse för behovet av en minskning av anslaget och agerande för att närma sig finansdepartementet önskan. Det ger en bild av att Odenberg närmar sig en balansstrategi. Balansstrategin baseras på att de inblandade aktörerna kan närma sig en ömsesidigt acceptabel lösning genom kompromisser eller nya beslutsalternativ.

Lojalitetskonflikten uppstod när Odenberg slets mellan två läger. På ena sidan stod den starka övertygelsen om att försvaret var i behov av den ekonomiska politik som lades fram inför valet 2006 för att kunna realisera vallöftena. På andra

sidan stod det kollektiva beslutsfattandet och det gemensamma ansvaret, en viktig grundpelare i regeringsarbetet som ställer krav på Odenbergs statsrådsroll.

Organisationsetiken betonar vikten av att regeringen är samlad kring den politik som bedrivs och erbjuder i gengäld uppbackning för enskilda statsråd och deras enskilda krav. Här hamnar Odenberg i ytterligare en konflikt med regeringen eftersom han snarare företräder individualiteten i frågan om försvarsanslaget. Odenberg hävdar sin egna övertygelse trots att den inte går hand i hand med finansdepartementets budget. En konsekvens av denna konflikt uppenbarade sig när regeringen vägrade att bereda riksdagens beslut att modernisera JAS Gripen och utveckla Visbykorvetterna. Statsministern lät sig, enligt Odenberg, inte vara medgörlig förrän han kunde uppvisa kraftiga besparingar (Odenberg 071129). Det går att tolka detta som att Reinfeldt och Borg utnyttjade sig av sanktioner för att frambringa ett särskilt beteende hos Odenberg.

Det är viktigt att göra en distinktion mellan lojaliteten mot regeringen å ena sidan och lojaliteten mot både partiet i sin helhet och väljarna å andra sidan. Bara för att Odenberg väljer att inte visa sympati med den ekonomiska politik och dess konsekvenser för försvaret som Anders Borg presenterar betyder det nödvändigtvis inte att Odenberg förbigår lojalitet som ett handlingsalternativ. Odenberg sade under presskonferensen att han ville kunna se sig själv i spegeln och syftar då bland annat till de konsekvenser som den stundande budgeten skulle medföra. Odenberg menade till exempel att Sverige, som utlovats i valmanifestet, inte kan delta i internationella fredsoperationer och blir en andrarangsnation i Europeiska Unionen (Odenberg 070905). Det går att tolka detta som att Odenberg anser sig företräda den politik som regeringen gått till val på bättre än den politik som i realiteten bedrivs av regeringen. Därför kan vi dra en slutsats att Odenbergs lojalitet med partiet existerar om än inte med kollegorna i regeringen.

Den lojalitet som Odenberg försökte upprätthålla genom balansstrategin tog sig ett abrupt avslut när Anders Borg höll sitt tal i Almedalen. Odenberg blev överraskad av det besparingsförslag som Borg presenterade och insåg att de besparingsförslag som tidigare förankrats med finansdepartementet tycktes sakna betydelse.

10.2 Handlingsalternativ: Protest

Omedelbart efter Borgs tal i Almedalen utbröt en intensiv debatt i media som fördes mellan ledarskribenter och politiska aktörer. Debatten pågick således under hela sommaren men sparsamma offentliga uttalanden från regeringen och Odenberg yttrades. Att Odenberg blev överraskad är tydligt och han uttryckte en extern protest i anslutning till Borgs tal; *"Det måste finnas en missuppfattning någonstans. Vi har inte fört någon diskussion om att sänka försvarsanslagen med tio procent år 2010"* ("Utspelet splittrar moderaterna" 2007). Ur etisk synpunkt kan vi bedöma Odenbergs externa protest som gott alternativ. Ur en demokratisk synpunkt bör den externa protesten ses som ett förstahandsalternativ för att därmed informera väljarna om Odenbergs personliga ställningstagande. Innan beslutet har fastställts tillåts Odenberg driva sin egna övertygelse i debatten och det anses också vara en föredragande strategi ur demokratisk utgångspunkt.

Det råder ingen tvekan om att Odenbergs förvåning är berättigad. Lars Leijonborg som är tjänstgörande under de övriga partiledarnas semester förklarar *"Diskussionen har knappast börjat /.../ vi är mycket, mycket långt ifrån ett ställningstagande i regeringen"*, sade Lars Leijonborg (Nilsson 2007). Någon vidare debatt från regeringen bedrevs inte i media under sommaren och när partiledarna haft budgetförhandling i Harpsund den 24 augusti ansåg sig Odenberg heller inte vara i behov att rikta kritik mot regeringens budgetförslag. Det skulle visserligen ske nedskärningar i försvarets anslag men inte i samma utsträckning som Borg proklamerade i juli. *"350 miljoner mindre anslag nästa år, 620 året därpå och 980 miljoner 2010 var kännbara, men de gick att leva med."*, förklarade Odenberg (Odenberg 071006).

När Odenberg mottog pappersarket från finansdepartementet med siffror som var återställda till den storleksordning som Borg förespråkade under sitt Almedalstal blev Odenberg djupt frustrerad över beskedet. Under mötet med statsministern den 31 augusti uttryckte han därför en kraftig intern protest mot processordningen och det nya budgetförslaget som han inte kunde acceptera. Odenberg rörde sig

mellan en balansstrategi och en balanserad dominansstrategi men har sedan förhandlingens misslyckande och den interna protestens ineffektivitet endast dominansstrategin till sitt förfogande med underordning eller ytterligare protester som alternativ.

Efter att beslut tagits rekommenderas vidare att politikern bör inta stark partidisciplin framför att protestera. Någon partidisciplin ville Odenberg inte infinna sig i så länge han inte kunde påverka försvarsbudgetens utslag, det uttryckte han tydligt under mötet med Reinfeldt. När han fick bekräftat att det inte var möjligt med några förändringar och inte erhöll något stöd från statsministern stod endast två handlingsalternativ till Odenbergs förfogande; lojalitet och sorti.

Eftersom att vi i den tredje analysdelen avser att problematisera Odenbergs slutgiltiga val av handlingsalternativ förlägger vi kapitlet sorti i nästa analysdel, då det kommer visa sig vara Odenbergs sista handlingsalternativ.

11 Analys #3 – Konfliktens lösning

11.1 Odenbergs slutliga val: Sorti under protest

Att välja lojalitet skulle för Odenberg komplicera förhållandet till självuppfattningstestet och publicitetstestet i deliberationen av sitt val. Odenberg skulle få svårt att försvara och förklara det anslag till försvaret som han tidigare kritiserat men framförallt eftersom att han inte ansåg sig kunna realisera den försvarspolitik som beskrevs i valmanifestet inför kommande budgetperiod. Av de anledningarna klarar inte handlingsalternativet lojalitet publicitetstestet. Som försvarsminister var Odenberg ansvarig för försvarspolitiken och vill inte förknippas med politiken genom att ställa sig i ledet bakom finansminister Borg. Det skulle för Odenberg inte vara ett rättfärdigt handlande att förbise sin egna övertygelse. Återigen kan vi citera de ord han yttrade vid presskonferensen: *”Jag vill kunna se mig själv i spegeln och försvarets anställda i ögonen”* (Odenberg 070905), vilket indikerar den egna uppfattningens betydelse.

I samband med att Odenberg meddelade sin avgång riktade han även stark kritik mot regeringens politik och den processordning som förelåg finansplanen. Odenberg förstärkte med andra ord sin sorti med en kompletterande protest, något som leder Odenbergs handlade till en dominansstrategi eftersom han mycket tydligt markerar sin egna övertygelse mot den egna organisationen, det vill säga regeringen. Eftersom att en tyst sorti inte ger en lösning på den bakomliggande rolletiska konflikten, utan som bäst endast ett lättat samvete för politikern som väljer att gå, kan sortin under protest tyckas vara att föredra. Sorti under protest gav Odenberg en chans att försöka förändra de missförhållanden som han inte kunnat lösa inom ramen för organisationsetiken. På detta sätt offentliggör han försvarets budgetanslag för allmänheten. Det skall dock påpekas att Odenberg inte uttrycker någon konsekvensetisk- eller pliktetisk diskussion om just sitt val att

göra sorti under protest, utan protesten riktas snarare mot den principiella sakfrågan, nämligen budgeten och processordningen. Det går dock att, ur en annan uppfattning, se den tysta sortin som ett bättre handlingsalternativ eftersom den inte skulle framhålla Odenbergs personliga uppfattning på regeringens bekostnad. Den tysta sortin skulle därför resultera i mindre skadeverkningar på regeringen och partiet. Detta var också något Odenberg var medveten om; *”Klart att det här skadar regeringen, det försvårar givetvis arbetet. Jag kan bara beklaga detta”*, sade Odenberg under presskonferensen (Odenberg 070905).

Om vi utgår från personansvarighetsmodellen, som genom kausalitetskravet tar hänsyn till de som i beslutsprocessen vill annorlunda i en beslutsprocess, förhåller sig Odenberg bra till den modellen. Genom sin sorti och sin förklaring att han inte kan företräda den försvarspolitik som förelåg, kan handlingen värdera Odenbergs roll i försvarspolitiken efter sin avgång. Det råder inga tvivel om att han därmed har agerat för att ha rent mjöl i påsen inför eventuell kritik om brutna vallöften, givetvis så länge den kritiken går i linje med Odenbergs egna kritik.

11.2 En lösning på den etiska konflikten?

Var sortin en lösning på den etiska konflikten? I ett avseende är det naturligtvis så. Odenberg tog tydlig ställning för sin egen övertygelse framför att gå i regeringens fotspår, vilket löste lojalitetskonflikten mellan dessa två alternativ. En annan lösning hade varit att lyckas nå fram till en kompromiss, vilket hade misslyckats. En sida av kritiken som riktades mot Odenberg efter hans beslut var att han avgick för tidigt, finansplanen hade ännu inte fastslagits. Dessutom ansågs han i några ögon ha avgått på felaktiga grunder, de 4-5 miljarder kronor Odenberg nämnde under presskonferensen blev 3-4 miljarder kronor i Reinfeldts tal några timmar senare. Även finansplanen som presenterades någon vecka senare innehåller Reinfeldts storleksordning. Delar av dessa nedskärningar menade Reinfeldt dessutom kunna kan gå till satsningar på utlandsstyrkan. Det är alltså möjligt att det återstod möjligheter för Odenberg att påverka budgetbeslutet. Här är det dock viktigt att komma ihåg att det inte är på grund av siffrornas storlek

som Odenberg avgår utan för att de enligt honom är ospecificerade, tagna på dåliga grunder och går emot valmanifestet. På en fråga om Odenberg hade kunnat avvakta finansplanen, så hävdar han själv att han under ett samtal med Reinfeldt tydligt fått indikationer på att de kommande siffrorna i finansplanen inte var påverkbara i någon större utsträckning (Odenberg 071006). Vi frågade Odenberg vad som enligt honom hade varit en rimlig överenskommelse som hade gjort att han kunde stanna kvar. Hans svar var att de ospecificerade nedskärningarna skulle ha strukits, och att beslutet för dessa nedskärningar hade avvaktats (Odenberg 071129). Då han i budgetförhandlingarnas slutskede uppfattade siffrorna som enbart påverkbara i marginalen var alltså denna lösning aldrig inom räckhåll.

12 Avslutning

Odenbergs problemuppfattning kan i största grad reduceras till tre olika problem som har lojalitetskonflikt som den gemensamma nämnaren. Skall han vara lojal mot regeringen och medverka till en processordning han inte tror på eller sätta det egna samvetet främst? Skall han bidra till en politik som han anser går emot Alliansens valmanifest men samtidigt visa enighet inför väljarna eller låta vallöften och tidigare riktlinjer gå före? Skall han låta den dåliga kommunikationen och det i hans ögon oseriösa bemötandet passera obemärkt eller säga ifrån med risk att skada regeringens förtroende? Det naturliga svaret med hänsyn till de olika politikerrollerna (om vi bortser från partimandatet), är att han bör välja de senare alternativen, men realiserar ytterligare en fråga, är sorti den bästa lösningen på problemet?

Vi kan konstatera att diskussionen om försvarsbudgeten startade långt före Almedalen. Under våren ombads Odenberg att se över besparingsmöjligheterna i försvaret. Syftet var att undersöka möjligheterna att ackumulerat spara tre miljarder fram till 2010. Odenberg tillsatte en arbetsgrupp och lämnade före Almedalen in förslag till besparingar, han såg dock inga möjligheter att minska utgifterna med tre miljarder. Förslaget liknade den gradvisa nedskärningsprocessen med 350 miljoner 2008 (osv.) som sedan också blir de specificerade nedskärningssiffrorna i den slutgiltiga finansplanen. Han upplever att han får gehör för sin plan av den innersta kretsen och däribland finansministern. De närmade sig alltså konsensus i budgetfrågan.

Vägen mot konsensus tog ett drastiskt slut efter finansminister Anders Borgs utspel i Almedalen, vilket leder till att Odenberg protesterar externt. Protest riktas före beslut där Odenbergs egen uppfattning lyfts fram vilket kan liknas vid en dominansstrategi. Som vi tidigare visat går det dock att diskutera hur denna externa protest bör uppfattas eftersom de siffror som Borg presenterade och

Odenberg därefter reserverade sig emot saknade förankring i regeringen. Protesten kan därför uppfattas vara riktad mot Borg och inte mot ett specifikt beslut.

Efter Almedalen tar sig budgetprocessen mer formen av en förhandling än en diskussion, där båda sidor har sina särskilda krav vilket kan ses som utbyte av mindre protester. Odenberg vill exempelvis inte ha några ospecificerade nedskärningar medan Borg och Reinfeldt vill komma upp i högre besparingsanslag än Odenberg. De närmar sig dock återigen konsensus och Odenberg får igenom sina krav eftersom de kommer överens om gradvisa nedskärningar fram till 2010. Odenberg befinner sig vid det tillfället inom ramen för en balansstrategi.

Balansstrategin brister på nytt när Odenbergs tjänstemän, den 30 augusti 2007, överlämnar ett papper från finansdepartementet innehållandes ytterligare nedskärningar som skall ingå i finansplanen. Han väljer då att protestera internt, före beslut, i ett samtal med Reinfeldt vilket inte ger någon effekt. Han har då rört sig mot en balanserad dominansstrategi. När balansstrategin och den balanserade dominansstrategins alternativ är uttömda återstår endast en dominansstrategi med antingen underordning eller ytterligare protester som goda alternativ. Odenberg väljer här att försvara sin övertygelse och väljer att avgå under protest.

	Dominansstrategi	Balanserad dominansstrategi	Balansstrategi	Balanserad undvikandestrategi	Undvikandestrategi
Lojalitet	Underordning	Diskussion →	Konsensus	Diskussion	Politisk snuva
Protest	Extern protest före och efter beslut, intern protest efter beslut	Intern protest före beslut ↗	Förhandling ↗	(Intern protest före beslut)	(Politisk snuva)
Sorti	Sorti under protest ↘		X		Tyst sorti

Figur 5 Modell⁵ över Odenbergs valda handlingsalternativ

⁵ Pilarna markerar Odenbergs förflyttande mellan olika handlingsalternativ

Det är inte vår uppgift att ta ställning till om Odenbergs avgång kan rättfärdigas, även om vi har problematiserat hans beslut, utan hur han själv rättfärdigar sitt handlande. Både att den första protesten riktades externt och förelåg ett beslut i frågan anses vara önskvärt ur demokratisk- och etisk synpunkt. Eftersom Reinfeldt redan bekräftat att Odenbergs påverkansmöjligheter var ytterst begränsade ser knappast Odenberg någon anledning att inta partidisciplin istället för att rikta protest även efter beslut.

Vi kan dock konstatera att hans slutgiltiga val inte var orimligt då han försökt att lösa problemet genom andra alternativ och strategier innan valet slutligen föll på sorti under protest. Att göra tyst sorti skulle inte heller varit en bättre lösning eftersom det inte löser den bakomliggande rollkonflikten utan som bäst Odenbergs samvete. Avslutningsvis var det just sortin under protest som löste Odenbergs samvete; *"Jag vill kunna se mig själv i spegeln och försvarets anställda i ögonen"*, sade Mikael Odenberg under sin sista presskonferens som försvarsminister i Rosenbad.

13 Referenser

13.1 Litteratur

- Badersten**, Björn. 2006. Normativ metod- att studera det önskvärda. Studentlitteratur: Lund.
- Cooper**, Terry. 1998. The Responsibility Administrator. An approach To Ethics For The Administrative Role. 4th ed. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson**, Peter (red.). 2005. Metodpraktikan- konsten att studera samhälle, individ och marknad. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Hirschman**, Albert O. 1972. Sorti eller protest – en fråga om lojaliteter. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Lundqvist**, Lennart. 1988. Byråkratisk etik. Lund: Studentlitteratur.
- Segerpalm**, Fredrik. 2003. Lojalitet – vad innebär det?. Stockholm: försvarshögskolan.
- Sivberg**, Anna-Karin. 1997. Vem vet bäst? Valet mellan lojalitet och protest: en studie av en tjänstemans ställningstagande och handlande med avseende på ett besparingsbeslut inom vårdsektorn. Lund: statsvetenskapliga institutionen.
- Sjölin**, Mats. 2005. Politisk Etik. Studentlitteratur: Lund.
- Thompson**, Dennis F. 1987. Political Ethics and Public Office. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

13.2 Artiklar

- Barry**, Brian. 1974. "Review Article: Exit, Voice and loyalty". *British Journal of Political Science* 4:79-107.
- "C vill avvakta beslut om försvaret"**. 2007. *TT*. 2007-08-04.
- Stenberg**, Ewa. 2007. "Ministern som inte ville vara med längre". *Dagens Nyheter*. 2007-10-14.
- "Försvaret på semester"**. 2007. *Sydsvenskan*. 2007-08-01.

- "Jas moderniseras".** 2007. *Riksdag & Departement*. 2007-04-23.
- Nilsson, Owe.** 2007. "Borgs sparpaket åt försvaret har inget stöd i regeringen". *Sydsvenskan*. 2007-07-27.
- "Utspelet splittrar moderaterna".** 2007. *Göteborgsposten*. 2007-07-27.
- "Överbefälhavarens nyhetsbrev 27 juli 2007".** 2007. Håkan Syrén, Försvarsmakten. 2007-07-24.

13.3 Otryckta källor

- Budgetpropositionen 2008.** 2007. Stockholm. Finansdepartementet (Prop. 2007/08:1) 2007-09-20.
- Odenberg, Mikael. 20070905.** Presskonferens i Rosenbad. *SVT Play*. Tillgänglig: 20071115.
- Odenberg, Mikael. 20071006.** "Ekots lördagsintervju". *Sveriges Radio P1*. Tillgänglig 20071115.
- Odenberg, Mikael. 20071129.** Intervju i Odenbergs bostad, Stockholm.
- Reinfeldt, Fredrik. 20070905.** Presskonferens i Rosenbad. *SVT Play*. Tillgänglig 20071115.

13.4 Offentliga dokument & rapporter

- "Fler i arbete – mer att dela på".** 2006. *Allians för Sverige*. 2006-08-23.
- "Program för arbete".** 2005. Bankeryd. *Allians för Sverige*. 2005-08-31.
- "Regeringsförklaringen 2006".** 2006. Stockholm. Tal av Fredrik Reinfeldt i Rosenbad. 2006-10-06.
- "Sveriges nordiska, europeiska och globala engagemang i en föränderlig värld".** 2006. Stockholm. *Allians för Sverige*. 2006-01-11.

14 Bilaga 1

14.1 Intervjuguide

Frågor i kursivt markerar förberedda frågor som ställdes beroende på om den tidigare deskriptiva huvudfrågan inte gett ett tillräckligt uttömmande svar. Frågorna är ställda av Victor Erliksson och John Sahlin till Mikael Odenberg.

14.1.1 Frågor under en samtalsintervju i Odenbergs bostad den 29 november 2007.

Hur såg diskussionerna om budgeten ut fram till Almedalen?

- *Hur var din syn på försvarets budget, som nyttillträdd försvarsminister?*
- *Hur såg diskussionen om försvarets budget ut, mellan ditt tal i Sälén och det i Almedalen?*

Hade du några föräningar och intentioner om Borgs tal i Almedalen?

- *Hur försökte du i sådana fall påverka dessa?*
- *Hur reagerade du på Borgs tal?*
- *Vad ansågs du om konsekvenserna för ett nedskärning enligt Borgs nivå?*

Hur såg händelseförloppet ut mellan talet i Almedalen och din avgång?

- *Hur försökte du påverka den budget som Borg presenterade i Almedalen?*
- *Förekom försök till kompromisser i förhandlingarna?*
- *Vad är din syn på budgetprocessen?*
- *Spelar den någon roll i din avgång?*

- *Hur var kommunikationen mellan dig och Borg/Reinfeldt efter Almedalen?*
- *Fick du något stöd från din hållning? Hade du förväntningar på ett högre stöd?*
- *Hur reagerade när du mottog finansdepartementets utkast till finansplan?*
- *Konfronterade du Reinfeldt?*

När började du resonera om att lämna statsrådsposten var ett alternativ?

- Vilka andra handlingsalternativ valde du mellan?

Hur uppfattar du det faktum att riksdagsgodkännandet av en modernisering av JAS Gripen inte fick något större genomslag av finansdepartementet och partiledarna?

Hur har 1997-års lagförändring, vad gäller budgetprocessen, påverkat ett statsråds möjligheter i budgetförhandlingarna?

Du har i intervjuer talat om att Finansdepartementet ”fjärrstyr” försvarsdepartementet, kan du förklarar vad du menar med det?

Vad var svårast att acceptera, processordningen eller budgetsiffrorna?

Hur ser du på din roll som politiker?

- *Vilka representerar du främst?*
- *Har din roll förändrats sedan du fick ett större ansvar som statsråd?*
- *Hur ser du på lojalitet inom politikerrollen?*
- *Vilken roll anser du att statsministern har i en budgetförhandling och vid en konflikt?*

Vilka förväntningar uppfattade du fanns mot dig som försvarsminister?

Hur långt får den egna övertygelsen gå när den går i konflikt med till exempel partiets förväntningar?

- *När anser du att det är etiskt försvarbart att protestera offentligt?*

Tror du att din avgång påverkade den slutgiltiga finansplanens utformning?

Kommenterar efter din avgång anser att du smiter från ditt ansvar, vad ser du om den uppfattningen?

I Ekots lördagsintervju, ungefär en månad efter din avgång, berättar du att du känner dig mer säker i ditt beslut, vad beror det på?

- Tvivlade du över något först?

Hur känns det idag? Funderar du fortfarande kring händelsen och ditt beslut?

14.1.2 Frågor via e-mail den 13 december 2007:

Hur såg ditt sparförslag ut, vilka områden prioriterades osv. och hur mottogs det av den "inre kretsen"?

Den andra frågan handlar om skedet efter Almedalen då Reinfeldt presenterade dig ett sparförslag med reservation till att X⁶ möjligtvis skulle motsätta sig ett materielprojekt. Vi uppfattar det som att du reserverade dig för att storleksordningen på siffrorna inte skulle förändras vid en eventuell motsättning av X. När X sedan var emot ett av materielprojekten var dock siffrorna i nivå med dina krav. Vad exakt innebär detta? Pondera att det totalt rör sig om 1 miljard kronor, varav 250 miljoner kronor/projekt. X motsätter sig ett om totalt 250 miljoner kronor. Var ditt krav att de övriga tre projekten skulle dela på 1 miljard kronor eller att de fortfarande skulle anslås 250 miljoner kronor vardera. Vi funderar också kring vilket specifikt projekt X var emot?

Försvarsberedningens rapport har nu presenterats. Vad är din reaktion på rapporten? Var resultatet förväntat?

⁶ Med respekt för Odenbergs önskan om att inte nämna det specifika partiet tituleras det fortsättningsvis X.